

TARTU ÜLIKOOL

HUMANITAARTEADUSTE JA KUNSTIDE VALDKOND

KULTUURITEADUSTE INSTITUUT

KIRJANDUSE JA TEATRITEADUSE OSAKOND

Linda Johanna Harmipaik

**TÜDRUKU KUJUTAMINE SILVIA RANNAMAA „KADRIS“, LEELO TUNGLA
„KIRJU LIBLIKA SUVES“ JA KETLIN PRIILINNA „EVELINI LUGUDES“**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Andrus Org, PhD

TARTU 2019

Sisukord

Sissejuhatus.....	3
1. Tüdrukutekirjandus lastekirjanduse taustal.....	5
1.1. Lastekirjanduse määratlus.....	5
1.2. Tüdrukutekirjanduse olemus ja eesmärk.....	6
1.2.1. Tüdrukutekirjanduse alaliigid	7
1.2.2. Tüdrukutekirjandus Eestis.....	9
2. Tüdrukutekirjanduse olemus ''Kadris'', ''Kirju liblika suves'' ning ''Evelini lugudes''	12
3. Probleemide põhjused.....	17
3.1. Hoolivus ja hoolimatus	17
3.2. Vaesus	20
3.3. Alkoholi kuritarvitamine.....	233
Kokkuvõte	28
Summary	30
Kirjandus.....	31

Sissejuhatus

Nii nagu kogu ühiskond on pidevas muutumises, on seda ka lastekirjandus, sealhulgas tüdrukutekirjandus, mille kaudu on võimalik last õpetada, kohendada teda ühiskondlike normidega ning reflekteerida tekkinud olukordi ja muutusi. Selleks, et analüüsida tüdrukutekirjanduse olemust ja tegelaste probleeme, mida lastekirjanduses on käsitletud, valisin kolme teost, mida võib liigitada tüdrukutekirjanduse hulka: Silvia Rannamaa „Kadri“ (1959), mida peetakse klassikaliseks tüdrukuteraamatuks, Leelo Tungla „Kirju liblika suvi“ (1986) ja Ketlin Priilinna „Evelini lood“ (2011). Teosed on ilmunud umbes 25-aastaste vahedega, kaks esimest kirjeldavad nõukogude perioodi tüdrukupõlve ning viimane tüdrukuks olemist taasiseseisvunud Eestis. Kolme teose näitel analüüsin, kas ja mil viisil on muutunud tüdrukute elu.

Huvi antud bakalaureusetöö teema vastu tekkis kursusel „Laste- ja noortekirjandus“, kus käsitleti tüdrukute- ja poistekirjandust. Valitud teoseid lugedes ilmnes, et „Kadri“, „Kirju liblika suvi“ ja „Evelini lood“ on mitmeti sarnased raamatud, mis kajastavad neiuku kujuneva tüdruku elu. Kõigis kolmes teoses on peategelaseks tüdruk, kes alles alustab oma kooliteed või juba käib algklassides. Ühiseks jooneks on probleemide kajastamine, mis tekivad koolis ja kodus, samuti läbisaamine kaaslastega ning peresuhted.

Uurides varasemaid bakalaureuse-, magistri- ja seminaritöid ilmnes, et lastekirjanduse kohta on uurimusi võrdlemisi palju, kuid tüdrukutekirjanduse kohta on vaid mõned tööd. Viimastel aastatel on kirjutatud näiteks 2011. aastal E. Reneli magistritöö „Tütarlapse kujutamiseviisidest 00ndate eesti proosas massikirjanduslike representatsiooni tavade taustal“, 2010. aastal M. Luua bakalaureusetöö „Lasteraamat muutuv asjas. E. Niidu Pille-Riini lood ja A. Perviku Paula elu kui ajastut kujutavad narratiivid“, 2008. aastal P. Sõmermaa „Tüdrukud A. Perviku laste- ja noorsooproosas“ ja 2006. aastal K. Kübarsepa seminaritöö „Eesti tütarlastekirjandusest“. Seetõttu on töö eesmärk anda lisapanus selle teemavaldkonna uurimisse, mis minu arvates on pälvinud liialt vähe tähelepanu.

Bakalaureusetöö on jaotatud kolmeks peatükiks. Esimene peatükk on teoreetiline: esmalt defineeritakse lastekirjanduse mõiste, avatakse tüdrukutekirjanduse olemus ja eesmärk ning seejärel kirjeldatakse tüdrukutekirjanduse alaliike ning vaadeldakse selle kujunemist Eestis.

Töös tuginetakse peamiselt eesti autoriteetsetele lastekirjanduse uurijatele nagu Reet Krusten, Jaanika Palm, Ave Tarrend, Ave Mattheus, Mare Müürsepp ning Krista Kumberg. Töö teine peatükk keskendub Silvia Rannamaa “Kadri”, Leelo Tungla “Kirju liblika suve” ning Ketlin Priilinna “Evelini lugude” analüüsile lähtudes tüdrukutekirjanduse olemusest ja eesmärkidest. Kolmas peatükk võrdleb teostes käsitletud probleeme, sedastades neli ühisjoont, mis avalduvad teostes kas peategelase või kõrvaltegelaste kaudu.

Bakalaureusetöö uurib, millised on kolme teose ühisjooned ning kuidas eri perioodidel kirjutatud teostes lahendatakse probleeme, mis tüdrukutel tekivad.

1. Tüdrukutikirjandus lastekirjanduse taustal

1.1. Lastekirjanduse määratlus

Lastekirjandusel on palju definitsioone, sest seda on võimalik uurida mitmetest vaatepunktidest, näiteks pedagoogilisest, raamatuajaloolisest, kultuuriloolisest, kirjandusteaduslikust, sotsioloogilisest (Krusten jt 2006: 102). Levinud määratluse kohaselt on lastekirjandus ilukirjandus, mille autor on täiskasvanu ning teos on adresseeritud lastele. Karin Lesnik-Oberstein toob välja, et kriitikud, kes lastekirjanduse terminit kasutavad, mõistavad selle all raamatuid, mis rõhuvad moraalsele ja emotsionaalsele väärtustele (Lesnik-Oberstein 1999: 16). Lastekirjanduses esinevad kõik ilukirjanduse põhiliigid (proosa, luule, draama) ning žanrid (romaan, jutustus, muinasjutt, poem, komöödia, draama jm). (Krusten 1995: 13; Mürsepp 2003: 10)

Kõige suurem erinevus laste- ja üldkirjanduse vahel seisneb adressaaditunnetuses, sest autor peab arvestama noore lugeja vanuse, huvide ja võimetega. Lasteraamatute puhul on oluline, et lugeja mõistaks teksti, Krista Kumberg ütleb selle kohta nii: „Tegelikult on keerulistest asjadest kerge keeruliselt kirjutada. Sama asi lihtlausest selgeks teha nõuab meisterlikkust.“ (Kumberg 2004: 35) Arvestades lapse vanust, jagatakse lastekirjandus väikelaste, koolieelikute, noorema, keskmise ja vanema kooliea kirjanduseks. Lapse arengupsühholoogiat silmas pidades on mõnikord eristatud ka muinasjutu-, seiklus- ja realismiga. Siiski on need erinevad liigitusvõimalused vaid tinglikud ja üleminekud sujuvad. (samal)

Veel eristatakse laste- ja noortekirjandust, kus samuti arvestatakse ealiste iseärasuste varieeruvust. Noortekirjandus on mõeldud kitsamale sihtrühmale ning seda võib vaadelda kui siirdeala. Üldjuhul on noortekirjandus tugevamalt seotud täiskasvanute mõeldud kirjandusega kui lastekirjandusega. (Krusten 1995: 13–14)

Lastekirjandus kuulub ühtaegu nii kirjanduslikku kui ka pedagoogilisse süsteemi, viimast silmas pidades täidab lastekirjandus õpetlikku ja kasvatuslikku funktsiooni (Tarrend 2004: 29; Krusten jt 2006: 102). Lisaks kasvatuslikule eesmärgile iseloomustab lastekirjandust (esmajoonel realistlikku lastekirjandust) enamasti positiivne lõpplahendus, sisendatakse lugejale, kuidas ka kõige hullemad olukorrad on lahendatavad (Palm 2014: 47; Kumberg 2004: 35).

Lasteraamatud pole üldjuhul nii mahukad, need sisaldavad rohkelt dialoogi ja vähem kirjeldusi, peategelane on alati laps ning lool on selge moraal. Veel on rõhutatud, et laste-

raamatutele on omane positiivne sõnum, ka keelekasutus on lastesõbralik ning sündmustik on esitatud kronoloogiliselt (Lesnik-Oberstein 1999: 23). Lapsed on nõudlik sihtrühm ning neile suunatud kirjandus peab olema kirja pandud ausalt, kartmatult ja selgelt. (White 1973: 140).

Tänapäeval saab lastekirjanduse mõistet vaadelda nii kitsamas kui ka laiemas tähenduses. Kitsam tähendus kattub Reet Krusteni definitsiooniga: tegemist on ilukirjandusega, mille täiskasvanud on lastele kirjutanud. Laiem tähendus määratleb lastekirjandust spetsiaalselt lastele suunatud kirjandusena. Laiema tähenduse abil saab lastekirjanduse hulka liigitada ka lastekirjanduse eelvormid, mis varasemalt kuulusid täiskasvanute kirjanduse hulka, kuid pärast töötlemist muutusid lastelektüüriks, ning ka suulise rahvapärimuse, millest osa oli ka lastele suunatud. Peale nende võimaluste hõlmab laiem tähendus ka mitte-ilukirjanduslikke tekste, mida lapsed iga päev kasutavad (nt aimekirjandus, kooliraamatud). (Krusten jt 2006: 101)

Mõned uurijad (nt K. Doderer) peavad lastekirjanduseks kõike, mida lapsed loevad. Selline lähenemine hägustab lastekirjanduse mõistet, sest lapsed võivad lugeda sedasama, mida täiskasvanudki. Mõningaid laste enda loodud tekste võib pidada lastekirjanduseks, aga need ei pruugi olla mõeldud alati lastele, mistõttu sobilikum on nimetada selliseid töid laste (oma)-loominguks. (Krusten jt 2006: 101) Mitmed tänapäeva uurijad (H.-H. Ewers, M. Nikolajeva) toovad välja, et institutsioonid (nt sotsiaalsed, pedagoogilised, kirjanduslikud) või ka üksikisikud (nt autorid) määravad selle, mis kuulub lastekirjanduse hulka ja mis mitte (samas).

1.2. Tüdrukutekirjanduse olemus ja eesmärk

Lastekirjandust võib lugejaelistustest lähtuvalt jaotada tüdrukute- ja poistekirjanduseks (Krusten 1995: 174). Tüdrukutekirjanduseks (tüdrukuteraamatuks) nimetatakse teost, mis on adresseeritud tüdrukule ning seda loevad kas enamasti või ainult tüdrukud. Jutustatakse tüdrukute elust ja peategelas(t)eks on harilikult tüdrukud, kuid võivad olla ka nukud, fantastilised olendid või loomad. Tüdrukuteraamatu teemad on varieeruvad, need sõltuvad teose ajaloolisest ja kultuurilisest taustast, loos kujutatud olukordadest, tegelaste soost ja vanusest. (Tarrend 2004: 30; Krusten jt 2006: 189)

Ilminguid, mis on igale vanuserühmale tüüpilised, kirjeldab Mare Müürsepp uurimises „Lastekirjandus – müüt, pilt, lugu, laps“, kus kinnitatakse, et eelpuberteediealistele (9–12 a) tüdrukutele on omane lugeda tüdrukutekirjandust, sest täiskasvanute kirjandus jääb veel arusaamatuks (Müürsepp 2003: 16–17). Teoste teemad on enamasti jaotatud tüdrukute vanuse

järgi: väikeseid tüdrukuid kujutatakse koduses keskkonnas, eelpuberteediealisi kirjeldatakse impulsiivsete ja seiklushimulistena, murdeéalised huvituvad juba täiskasvanulikust elust ja seksuaalsusest. (Krusten jt 2006: 189)

Vaatamata tüdrukutekirjanduse ajaloolisele arengule, on selle eesmärk aja jooksul jäänud üldjoontes endiseks – sedasorti raamatute kaudu püütakse noort lugejat kohandada ümbritsevate oludega, teda harida ja õpetada. Teisisõnu, eesmärk on tüdrukut sotsialiseerida. Sotsialiseerimisel on kolm peamist tahku: perekondlik (tüdruku kasvatamine naiseks ja emaks), ühiskondlik (kodanikuks ja töötajaks kujundamine) ja meediapõhine (noorest east alates eriomase lugemisvaraga harjutamine). Tüdrukuteraamatud on enamasti psühholoogilis-didaktilise suunitlusega, selleks et lugeja suudaks tegelastega samastuda, ja tüüpiliste tegelaskujude kaudu õpetatakse paljuski pedagoogiline viisil probleemidele lahendusi leidma. (Krusten jt 2006: 189–190; Tarrend 2004: 29; Kumberg 2004: 34)

Nii Marta Sillaots kui ka Ave Tarrend rõhutavad poiste- ja tüdrukutekirjanduse ühe eesmärgina elamuslikkust, mis ühtlasi arendab kujutlusvõimet ning õpetab noorele lugejale kõlblust ja elutarkust (Tarrend 2004: 29; Palm 2008: 46). Sillaots lisab, et just murdeaa on vajadus sellise kirjanduse järele kõige suurem (Palm 2008: 46). Tänapäeva tüdrukutekirjandust iseloomustavad valdavalt emantsipatoorsed tegelased, kelle kaudu näidatakse ja rõhutatakse ühiskonnas aset leidnud muutusi. Iseseisvaid ja eneseteadlikke tüdrukutegelasi kujutades ei suunata uue põlvkonna lugejaid enam traditsioonilistesse ja stereotüüpsetesse naiserollidesse. Mõned uurijad lääneriikidest on seisukohal, et tüdrukutekirjanduse asemel on otstarbekam vaadelda tüdruk- või naistegelaste kujutamist lastekirjanduses või siis tegeleda naiselikkuse mudeli uurimisega (Mattheus 2009: 12).

1.2.1. Tüdrukutekirjanduse alaliigid

Varasemateks tüdrukutekirjanduse alaliikideks võib pidada **lugemissoovitusi, vanemlikke nõuandeid** ja **õpetussõnu**, mille eesmärk oli tüdrukut õpetada edaspidiseks eluks täiskasvanuna. Tüdrukuid peeti kergesti mõjutavateks ning seetõttu usuti, et nendele tuleb kirjandus hoolikalt välja valida, et see neid kahjustada ei saaks. Samuti olid naised varasemal ajal rohkem kodused, mistõttu oli lugemiseks ka rohkem aega. Oluline roll oli ka **eksemplitel** ehk näidislugudel, mis olid õpetlikud ning moraliseerivad ja sageli religioosse sisuga. Enamasti kujutati juttudes stereotüüpseid tegelasi, kas omamoodi eeskujude või hoiatustena,

ja rõhutati, et headus võib kurjuse, eksinut õpetatakse ja jumalasse uskumine võib päästa hukatusest. (Mattheus 2009: 10–11)

Tüdrukutekirjanduses eristatakse väärtushinnangute, naistegelase käitumise ja hoiakute põhjal põhiliselt klassikalist ja emantsipatoorset tüdrukuteraamatut. **Klassikaline tüdrukuteraamat** rõhutab ajastule omast naisideaali ning toob esile naise traditsioonilisi rolle. Naistegelast kirjeldatakse siin lahke ja ennastohverdavana, tema elu keerleb ümber mehe, kelleks võib olla isa, sõber või tulevane abikaasa. Elukutsegi valib selline naistegelane lähtudes tüüpilisest naiselikust unelmast, näiteks laulja, näitleja, ajakirjanik. (Krusten jt 2006: 189–190)

Üheks klassikalise tüdrukuteraamatu alaliigiks on nn *backfisch*-kirjandus (sks *Backfisch* 'noor, küpsetamiseks kõlbulik kala'), kus peategelane on murdealine neiu ja kus teose sündmustik kulgeb positiivses vaimus. Tegemist on omamoodi arenguromaaniga, kus peategelane on esialgu allumatu, kuid teose arenedes mõistab, et peab elama vastavalt normidele. Teose lõpplahenduseks on peategelase abielu või selle planeerimine. (Mattheus 2009: 11)

Seevastu **emantsipatoorne tüdrukuteraamat**, mis tekkis 1970ndatel, olles inspireeritud 20. sajandi naisliikumisest ja feminismist, eirab rollipiiranguid ja käitumismustreid. Teose eesmärk on näidata naistegelase kasvamist iseseisvaks. Võrreldes klassikalise tüdrukuteraamatuga, on emantsipatoorse teose naistegelased intelligentsed, aktiivsed, südikad, arukad ja otsustusvõimelised ning suudavad oma elu ise juhtida. Nad vastanduvad klassikalisest tüdrukuteraamatust pärit tegelastele ning pigem sarnanevad oma käitumiselt poistega, mistõttu lugejalegi tundub, et sooline eripära taandub. (Krusten jt 2006: 190)

Sarnast suundumust on täheldatud ka poisteraamatute puhul, kus samuti levib uus mehelikkuse ideaal, st poistest tegelased võivad üle võtta omadused, mida varem on tüdrukutele omistatud (nt heasüdamlikkus, hellus, abitus). Niiviisi paisatakse sugudevaheline rollijaotus segamini – tüdrukutest võivad saada jõulised tegelased, kes valitsevad nõrkade poiste üle. (Mattheus 2009: 12) Näiteks A. Lindgreni teose „Pipi Pikksukk“ (1945) nimi-tegelane annab üsna levinud ettekujutuse emantsipatoorsest tüdrukutegelasest, kes näitab välja nii füüsilist jõudu kui ka tahtekindlust. Mattheus toonitab, et alates 1980ndatest kujutati emantsipeerunud tegelasi Lääne-Euroopa, Põhja-Ameerika ja Skandinaaviamaade tüdrukutekirjanduses rohkesti, lastekirjanduses algas emantsipatoorsete tegelaste ajajärk. (Samas)

Klassikaliste ja emantsipatoorsete tüdrukuteraamate kõrval on veel kolmas tüüp tekste, kus kirjeldatakse neiu individuaalseid arenguprobleeme, ent puudub sotsiaalne teravus (Krusten jt 2006: 190).

1.2.2. Tüdrukutekirjandus Eestis

Võrreldes Lääne-Euroopaga arenes tüdrukutekirjandus Eestis välja hiljem, samuti ei ole see areng läbinud kõiki etappe (nt puuduvad valgustuspedagoogilised kirjutised, nõuanded tütardele, jonnipunni- ja väänkaela lood). Alates eesti rahvuskirjanduse kujunemisaegadest võib leida soospetsiifilist kirjandust, mida lisaks täiskasvanutele lugesid ka lapsed, näiteks 19. sajandil Eestisse jõudnud kangelannade (Jenoveva, Hirlanda jt) haleduslood või tüdrukutegelastega muinasjutud, nagu „Lumivalgeke“, „Väike Merineitsi“, „Tuhkatriinu“ jt. (Krusten jt 2006: 190)

Eesti tüdrukutekirjanduse algatas 1877. aastal Lilli Suburgi jutustusega „Liina“. 1880. aastal ilmus Carl Robert Jakobsoni „Helmed“, mis on lugemik tüdrukutele. (Möttus 2009: 28; Mattheus 2009: 12) Kuid 20. sajandi alguseseni paraku uusi autoreid juurde ei tulnud. Olukorda muutis uus põlvkond naisautoreid, teiste hulgas Helmi Mäelo, Valve Saretok, Marta Sillaots, Irma Truupõld, kes panid aluse tüdrukutekirjanduse järjepidevalt ilmumisele. Peamisteks teemadeks olid tollal maatüdruku eluolu, samuti koolis käimine. Kuna sageli käidi koolis linnas, tõi see endaga kaasa uue elukeskkonna ning kohanemisprobleemid. Rõhutati rahvuslikke ideaalne ja tüdruku kasvatamist eeskujulikuks naiseks (perenaiseks, emaks, abikaasaks). (Mattheus 2009: 13) Tüdrukutekirjandus moodustas 1930ndatel umbes 10% kogu laste- ja noortekirjandusest. Peale selle tõlgiti sel ajal eesti keelde paljud tuntud tüdrukuteraamatud, näiteks Louisa May Alcotti „Väikesed naised“, Johanna Spyri „Väike Heidi“, Frances Hodgson Burnetti „Salaaed“ jt. (Krusten jt 2006: 190)

Marta Sillaots on nii lastekirjanik kui ka lastekirjanduse uurija, kriitik ja tõlkija. Ta on Eestis esimene, kes käsitleb tüdrukutele loodud kirjandust kui kasvatuslikku vahendit ja lastekirjanduse tähtsat osa (Mattheus 2009: 9). Artiklis „Tütarlaste lugemisvarast“ (1939) toob ta välja, et spetsiaalselt tüdrukutele orienteeritud kirjandus on oluline, kuid tüdrukud ei tohi ainult sellega piirduda, sest see on liialt ühekülgne: nii poisid kui ka tüdrukud peavad kõigepealt inimeseks kasvama. Tüdrukute vanusest sõltub kirjandus, mida nad võiksid lugeda. Nii Sillaots kui ka varasem tüdrukutekirjanduse traditsioon rõhutavad, et kirjanduse

valimine on tüdrukute puhul äärmiselt oluline, sest nende iseloom on tundlik ja kergesti kahjustatav (Mattheus 2009: 10; Palm 2008: 45).

Väikelapseas kipuvad väikesed tüdrukud liialt unistama, seetõttu soovitab Sillaots lisaks muinasjuttudele neil lugeda ka mõnd realistlikku lasteraamatut, kus kujutatakse lugejaga samaealiste laste igapäevaelu. Kooli mineva tüdruku puhul tuleb õpetada tal vahet tegema väärtkirjanduse ja muu (nt liialdava, ülespuhutud) lektüüri vahel. Murdealine tüdruk vajab aga vaheldusrikka sündmustikuga kirjandust. Esialgu huvituvad nad koolielu kujutavatest teostest ning vanemaks saades juba romantilistest seiklustest jutustavast kirjandusest, kuid siingi tuleb jälgida, et teos rõhutaks õigeid väärtuseid (sobitumine ühiskonda, ühtekuuluvus kodu ja ümbritsevaga). 14–15-aastaseid tüdrukuid võib juba suunata maailmakirjanduse klassikasse kuuluvate kirjandusteoste juurde. Oluline on neid juhatada ka luule juurde, kuid luuleraamatuid tuleb kriitiliselt valida, sest eesmärk on tüdruku arendamine, seetõttu sõnakõlin ja meeleolutsemine on Sillaotsa sõnul keelatud. (Palm 2008: 45–47)

Nõukogude perioodi tüdrukutekirjandus on üsna mitmekesine, iseloomulikeks märksõnadeks on töökasvatus ja kollektiivsus, samuti oktoobrilapse, pioneeri või komnoore elu kirjeldamine. Vaid mõned teosed koonduvad tüdruku tunnete ja mõtete ümber ning kirjeldavad kodu- ja kooliprobleeme. Võrreldes poistekirjandusega ilmus tüdrukutekirjandust nõukogude ajal vähem. (Mattheus 2009: 13) Teoste sooline eristus pole muidugi absoluutne, vaid lähtub lugejate eelistustest. 1950ndatel pöörduti realistliku kirjanduse poole. Ajastule omast temaatikat püüti 1950ndate alguses pigem vältida, sest sellega kaasnes kohustuslik reaalsuse ilustamine, kuid kümnendi teisel poolel toimus pööre ning tekkis huvi kaasaja vastu. Nimetada võib järgmisi teoseid: Villem Grossi jutustus „Ühe poisi suvi“ (1956) ja noorteromaan „Tiivasirutus“ (1959). Lall Kahase „Pisilugusid Jalukselt“ ja selle järg „Tere jälle!“. (Krusten 1995: 172)

1959. aastal ilmub Silvia Rannamaa „Kadri“, 1963. aastal selle järg „Kasuema“, millest kujunevad esimesed märkimisväärsed eesti tüdrukuteraamatud ning need on ka tõsielulise noorteproosa tähelepanuväärseteks näideteks (Krusten 1995: 172–173). Neis kujutatakse tõrjutust ja keerulisi peresuhteid, mis on levinud teemadeks läbi aja (Ojala 2004: 21). Oma panuse tüdrukutelektüüri on andnud ka Silvia Truu, Heljo Mänd, Ellen Niit, Aino Pervik ja Leelo Tungal.

1990ndatest alates sarnaneb eesti kirjanduse areng ülejäänud maailmaga, seda ka tüdrukutele loodud kirjanduse osas. Üleüldiselt on naiste eneseteadlikkus kasvanud, mis kajastub ka

kirjanduses, näiteks noorte naisautorite esiletõus, kellest mõned kirjutavad ka teismelistele tüdrukutele (nt Ira Lember, Helga Nõu). See toob endaga kaasa tüdrukutele adresseeritud raamatute mõningase kasvu. Erinevalt varasemast tüdrukuteraamatu traditsioonist kujutatakse nüüd erinevaid tüdrukute tüüpe ning nendega seotud situatsioone, antakse ülevaade tänapäeva tüdruku elust, mille kaudu rikastub tüdrukutele suunatud tänapäevane kirjandus. (Mattheus 2009: 13) Kuigi taasiseseisvumine on tüdrukutekirjandust rikastanud, siis emantsipatoorse tüdrukuteraamatu buumi, mis 20. sajandi lõpus Lääne-Euroopas ja Skandinaaviamaaades tabas, pole Eestis siiski tekkinud. Nüüdisaja tüdrukutekirjanduse tegelased on võrreldes varasematega küll iseseisvamad, kuid sellegipoolest jäävad osaliselt stereotüüpsetesse rollidesse. (Krusten jt 2006: 190–191; Mõttus 2009: 28)

2000. aastate esimeses pooles ilmub ohtralt realistlikke teoseid, mille peategelaseks on tüdruk. Sel perioodil muutub populaarseks Aino Perviku „Paula“-sari, mida loevad peamiselt väiksemad tüdrukud, kuigi autor on selle kirjutanud nii poistele kui tüdrukutele (Mattheus 2009: 10). „Paula“-sari järgib traditsioonilist mudelit – seda, kuidas laps lahkub turvalisest kodust tundmatusse maailma, kuid on siiski koduga seotud. Perviku raamatusari toetab lapse intellektuaalset ja psühholoogilist arengut ning õpetab, kuidas ühiskonnas toime tulla. (Palm 2014: 56–57)

Tänapäeva tüdrukutekirjandus pole enam nii žanripuhas. Kuigi esmapilgul võib jääda mulje, et teos on mõeldud tüdrukutele, siis pikemalt analüüsides selgub, et teos võib kõnetada mõlemast soost lapsi. Nüüdisaegset tüdrukutekirjandust iseloomustab teemade, sündmustiku ja tegelaskujude rohkus, ning olenemata eesti tüdrukutekirjanduse hilisest tekkest, ei ole see naaberriikide omast halvem. (Mattheus 2009: 12–13)

2. Tüdrukutekirjanduse tunnusjooni

„Kadris“, „Kirju liblika suves“ ning „Evelini lugudes“

Üheks tüdrukutekirjanduse tunnuseks on see, et jutustatakse tüdruku elust ja muredest. Nii Silvia Rannamaa „Kadris“, Leelo Tungla „Kirju liblika suves“ kui ka Ketlin Priilinna „Evelini lugudes“ on peategelaseks tüdruk, kes kahes viimases teoses on kümneaastane, „Kadris“ mõni aasta vanem neiu, kes vaatab viimaste aastate sündmustele tagasi. Teoseid lugedes võib arvata, et autorid on need tüdrukutele mõeldes kirjutanud, sest enamasti loevad tüdrukuteraamatuid 9–12-aastased tüdrukud (Müürsepp 2003: 17) ja need teosed kirjeldavad just sellesse sihtrühma kuuluvate tüdrukute elu, mis tähendab, et äratundmist võib tüdrukutel olla rohkem kui poistel. Kajastatakse selles vanuses tüdrukutele olulisi teemasid: koolis käimine, suhted kaaslaste ja vanema(te)ga ning kirjeldatakse ka tüdrukute mõtte- ja tunde- maailma.

Rannamaa ja Tungla teoste puhul kasutatakse päevikuvormi, mis oli 1950ndate lõpus ja 1960ndate alguses lastekirjanduses uus lähenemine ja tüdrukutekirjanduse puhul populaarne kirjutamisviis (Krusten 1995: 202). Päeviku (mina-vormi) kaudu on autoril lihtsam peategelase vaatepunkti ja mõtteviisi esitada ning lugejal on selle kaudu kergem tegelasega samastuda (Krusten jt 2006: 190). „Kadris“ esineb päevikuvorm traditsioonilisel kujul. Kadri alustab päevikut pidamist haiglas olles, et kõik sündmused meelde tuletada: nädalapäevade kaupa paneb ta oma loo kirja. Kuid „Kirju liblika suves“ kirjaliku päeviku pidamine puudub, tüdruk pigem nukrutseb ja mõtiskleb, justkui pidades päevikut vaid oma mõtetes. Ta meenutab varasemaid keerulisi aegu ja uue kooliga kaasnenud toredat aastat, mil ta leiab endale sõbrad ning õppeedukus ja kodune olukord paranevad samuti. „Evelini lugudes“ on sündmused kronoloogiliselt esitatud ning kasutatakse mina-vormi.

„Kadris“ ja „Kirju liblika suves“ kujutatakse nõukogude tüdrukute lapsepõlve ning koolielu, mille juurde kuulub oktoobrilapseks olemine ja hiljem pioneeriks saamine. Kummagi teose peategelasi ei võeta esialgu neisse noorteorganisatsioonidesse, kuigi nõukogude ühiskond propageerib võrdsust. Klassikaaslased peavad Tiinat räpaseks, hooletuks ja seetõttu täiesti ebasobivaks, et teda oktoobrilapseks lugeda. Tüdruk on tagasihoidlik, ta kannatab kõik ära ja hoiab omaette. Ka Kadrit tõrjutakse ja kiusatakse ning tema vaesuse tõttu usuvad kaaslased, et just tema on klassiõe salli varastanud. Mõlemad teosed algavad tüdrukute tõdemusest, et nad on õnnetud ja neil pole õnnelikku lapsepõlve (Rannamaa 1990: 5; Tungal 1986: 3). „Evelini lugudes“ seevastu toimub tegevus juba taasiseseisvunud Eestis ning esialgu ei anta

siin hinnangut, milliseks tüdruku käekäik võib kujuneda, erinevalt kahest eelmisest teosest, kus algusest peale saab lugeja peategelasele kaasa tunda. Kuid probleemid tüdrukute elus on siiski sarnased: vaesus, probleemid koolis ja klassikaaslastega. Erinev on ka probleemide lahendamise viis. „Evelini lugudes“ on vanemad lapse muredest teadlikud ning sekkuvad ja aitavad, kuid „Kadris“ ja „Kirju liblika suves“ lahendab nii mõnedki probleemid keskkonnavahetus. Ehk võib isegi järeldada, et tänapäeval pööratakse lapse murede lahendamisele suuremat tähelepanu, selleks on spetsiaalsed inimesed juba koolis, kuid nõukogude ajal vaid konstateeriti probleemi, kuid puudusid teadmised ja oskused nende lahendamiseks.

Nende kolme teose kaudu saab vaadata, millisena paistavad ümbritsev keskkond, kodused olud ja tarbimisvõimalused ning kuidas need on aja jooksul muutunud.

Kadri elab keldrikorteris, kus on röske, sest vanaema palk on väike ja küttepuid kallid ning sooja vee saamiseks tuleb seda pliidil soojendada. Sel ajal oli veel populaarne paberkirju saata, sest muid võimalusi kontakti leidmiseks ja hoidmiseks oli vähe. Neil pole kodus telerit ega muud modernset tehnikat. Kui tänapäeva lastel on võimalik juba enne koolis käimist eri huviringides osaleda, siis Kadri kooliväliselt kuskil ei käi. „Kirju liblika suves“ on võrreldes „Kadriga“ juba aeg edasi läinud ning perel on kodus teler, mida koos vaadatakse. Ka Tiina ei käi huviringides, sest peab kodus majapidamistöid tegema. Teised lapsed kiusavad ja norivad teda, mistõttu ta ei tahagi nendega koos olla. „Evelini lugudes“ püüavad mõlemad vanemad pakkuda lastele parimat võimalikku elu. Kuigi nende isa jääb töötuks ja ema on lastega kodune, leiavad nad võimaluse, kuidas soodsalt toitu valmistada, riided ostetakse kasutatud riiete poest ning lapsed ei pea otseselt millestki puudust tundma. Kui tänapäeval on juba lasteaialastelgi telefonid, siis nende peres on vanemal õel oma telefon ning arvutit neil kodus pole. Evelinil ja tema õdedel-vendadel on kõigil miski, millest nad huvituvad (lugemine, kirjutamine, joonistamine, meikimine, sõpradega väljas käimine vms).

Kõigi kolme teose peategelastele meeldib lugeda ning ka lugusid kirjutada, sest võrreldes tänapäeva lastega, kel on võimalus telefonis mängida ja multifilme vaadata, puudub neil vastav tehnika („Kirju liblika suves“ on küll teler, kuid tollal näidati lastesaateid kindlal ajal ja polnud võimalust vastavalt tujule valida, mida vaadata; pealegi on „Evelini lugudes“ peres palju lapsi, mistõttu tuleb leida kompromissid, mida ja millal vaadata) ning parimaks võimaluseks ongi raamatuid lugeda, mille vahendusel saab teada kaugetest maadest ja põnevatest seiklustest, tunda samastumist või õppida midagi uut. Kolm teost sarnanevad veel sellepoolest, et peategelased on pigem kodukesksed, neil puuduvad võimalused kõik-

võimalikeks lõbustusteks (nagu teater, kino), millega tänapäeval on suurem osa lastest harjunud. Kadri käib pioneeridega „Luikede järve“ vaatamas ning see pakub talle niivõrd võimsa mulje, misjärel ta vaatab teatrile hoopis uue pilguga ja võrdleb seda võlulossiga (Rannamaa 1990: 84).

Tüdrukutekirjanduse eesmärgiks on tüdruku sotsialiseerimine nii perekondlikus, ühiskondlikus kui ka meediapõhises plaanis.

Perekondlikus plaanis on eesmärk tüdruku kasvatamine naiseks ja emaks. Kadri elab koos oma vanaemaga, kes on pärit teisest põlvkonnast ning seetõttu nad sageli ei mõista üksteist. Vanaema ei pööra välimusele ja puhtusele nii palju tähelepanu, kuid haiglas tutvub tüdruk Elsa Sarapiga, kelle tegelaskuju kaudu õpetatakse nii Kadrile kui ka teose lugejale, kui oluline on igapäevane hügieen. Elsa rõhutab: „Puhtus on inimväärikuse esimene nõue“ (Rannamaa 1990: 48). Lisaks hommikusele karastusele kuulub Kadri hommikute juurde ka hommikvõimlemine ning Elsa vanemate juures pannakse rõhku lauakommetele ja viisakale vestlusele. Veel õpetab teos, et sageli tuleb ise käed külge panna, et midagi ilusamaks ja paremaks muuta (nt oma kodu).

„Kirju liblika suves“ on Tiina sunnitud varakult õppima, kuidas majapidamise ja iseenda eest hoolitseda, seeläbi näitlikustatakse, millega üks laps suudab toime tulla. Kui peategelane saab hakkama, siis suudavad ka sarnases olukorras olevad lugejad hakkama saada ning sel viisil sisendatakse lugejale enesekindlust ja lootust. Teose üheks sõnumiks on see, et iga inimene vajab enda kõrvale tuge. Kujutatud on üksikema (Tiina ema), kes ei saa hakkama: leides endale elukaaslase, muutub nende elu paremaks ning ema ei tarbi enam alkoholi. Tiina loo näitel väärtustatakse terviklikku perekonda, mida ei tohiks lõhkuda vanemate sõltuvusprobleemid.

„Evelini lugudes“ kirjeldatakse traditsioonilist perekonda (ema-isa ja lapsed) ning tuuakse välja probleeme ja püütakse neid ka lahendada. Sellise loo näitel suunatakse noort lugejat mitte kergekäeliselt alla andma ning rõhutatakse, et kõigele on lahendus. Evelini ema näol on tegemist stereotüüpse naisekujuga, kellel on palju lapsi ja kes on kodune: ta kokkab, koristab ja õmbleb, st tema elu pöörlebki kodu ja perekonna ümber. Isa seevastu käib tööl ja toob perele leiva lauale. Sel viisil õpetatakse lapsi perekonda väärtustama, mitte raha ja materiaalsel rikkust kummardama.

Ühiskondlik plaan, mis keskendub korralikuks kodanikuks ja heaks töötajaks olemisele, rõhutab kõigi kolme raamatu puhul, et koolis käimine on oluline ning hea õppeedukus

võimaldab noorel kellekski saada (nt Kadri ja Tiina saavad pioneeriks). Isegi problemaatilistes olukordades ei tohi alla anda, tuleb olla kannatlik ning hädaldamine ei muuda midagi paremaks. Kollektiivi mõju tunnetavad kõik lapsed, näiteks koolis puututakse kokku eri rahalise sissetulekuga kodudest pärit lastega. Sel viisil õpetatakse lapsi olema salliv, välimuse ja vanemate põhjal ei tohiks kedagi hukka mõista ega kiusata. „Evelini lugudes“ kirjeldatakse ka kiusamiskäitumist, näitamaks, et elu pole nii mustvalge, vaid kiusajal on omad motiivid ja tagamõtted.

Meediapõhises vaates, millega harjutatakse tüdrukut eriomase lugemisvaraga, tuuakse välja, et Kadri ja tema klassikaaslased loevad Pioneeride ning oluline on kursis olla, millest igakuises numbris kirjutatakse. Veel on nõukogude aja laste lektööriks ajakiri Säte, kus avaldatakse Kadri kirjutis. Rannamaa teos peegeldab, milline perioodika oli sel ajajärgul laste hulgas populaarne. Sarnaselt „Kadrile“ ilmub ka Tiina luuletus ajakirjas Säte. Laste ettevõtlikkuse kaudu antakse sõnum, et hoolimata probleemidest, on kõigil miski, milles ollakse osav ja andekas. Tiina on sedavõrd andekas, et tema luuletust saavad lugeda kõik ajakirja lugejad. „Evelini lugudes“ Evelini vanem õde loeb tüdrukute- ja naisteajakirju, mida nende ema peab raha- ja ajaraiskamiseks ning soovib lastel selle asemel raamatuid lugeda, kuid õde arvab, et nende kaudu saab ta end noortekultuuriga kursis hoida.

Kõikidest teostest peegeldub ka pedagoogiline mõõde. Olenemata sellest, et teose jooksul peavad peategelased taluma ebamugavusi, tõrjumist ja kiusamist, siis lõpplahendus on kõigil kolmel teosel positiivne. Kahe varasema teose puhul saab täheldada, et probleemidega ei tegeletud aktiivselt, vaid need lahenesid juhuslikult, justkui iseenesest. „Evelini lood“ seevastu peegeldavad tänapäeva ühiskonna mentaliteeti, kus probleemi tuleb kõigepealt teadvustada ning seejärel sellega tegeleda, et see lahendada. Kuid olenemata viisist, kuidas probleemid lahendatakse, on teosed õnneliku lõpuga, mille kaudu julgustatakse lugejaid uskuma, et varem või hiljem pöördub olukord positiivsemaks ja mured lahenevad.

„Kadri“ ja „Kirju liblika suve“ puhul ei saa rääkida emantsipatoorsetest tegelastest, vaid pigem on tegemist klassikaliste tüdrukuteraamatutega, kus peategelast kujutatakse perekondlikus sfääris. Olukorra võimedamiseks on mõlemad autorid kasutanud dramaatilisi motiive (nagu vanaema range kasvatus; ema alkoholi tarbimine, kasvamine isata), mis kõik mõjutavad tüdrukute koolikäitumist ja suhteid kaaslastega. Mõlemat tüdrukut on kujutatud stereotüüpsetena: nad on tagasihoidlikud, pigem hoiavad tagaplaanile ega ilmuta iseseisvust. Olenemata sellest, et neid on kiusatud ja tõrjutud, suudavad nad juba uues keskkonnas luua sõprussuhteid ja eluga edasi minna.

Kuid „Evelini lugude“ peategelasel on mõningaid sarnasusi emantsipatoorse tegelasega. Evelin on julge ja hakkaja ning vajadusel astub nõrgema kaitseks välja, isegi kui peab selleks kellegagi kaklema või kaklusesse vahele astuma. Temas on veidi poisilikkust, mis väljendub tema riietumisstiilis, ta eelistab kleitidele ja seelikutele pükse. Kuid teisest küljest muretseb ta selle pärast, mis pole isegi veel juhtunud. Samuti kardab ta esimesel septembril kooli minna, sest mis siis saab, kui ta ei leia endale sõpru ning teised hakkavad teda kulunud riiete tõttu norima. Ta tunneb ka piinlikkust: kui ta esimesel koolipäeval komistab ja kukub, tundub see tema jaoks maailma lõpuna ning ta püüab tualettruumis rahuneda (Priilinn 2011: 33). Evelin on ka emotsionaalne tüdruk, kes ebameeldiva olukorra tekkides põgeneb (nt kui Argo kirjutas Evelini solvava lause tahvlile) ja nutma puhkeb.

3. Tüdrukuteraamatutes käsitletavaid probleeme

Silvia Rannamaa “Kadri” (1959) ning Leelo Tungla “Kirju liblika suvi” (1986) on ilmunud nõukogude perioodil ning Ketlin Priilinna “Evelini lood” (2011) taasiseseisvunud Eestis. Teosed on ilmunud umbes 25-aastaste vahedega, “Kadri” ning “Evelini lugude” ilmumise vahe on üle 50 aasta. Need kolm teost võib liigitada realistlike lasteraamatute hulka, sest tegevus püütakse edasi anda tavaelu loogika ja tõepäraste asjaolude toel. Kuid lasteraamatutele omaselt on lõpplahendus üllatavalt positiivne, sest nii leevendatakse noore lugeja jaoks olukordi ning antakse mõista, et ka keerulistele situatsioonidele leidub lahendus (Palm 2014: 47; Kumberg 2004: 34).

Nende teoste keskmes on tüdrukust neiuks sirguv peategelane, kes peab silmitsi seisma probleemidega nii kodus kui ka koolis. Ühelt poolt kujutavad need teosed tüdrukute elu, kuid teisest küljest annavad need ülevaate tolle aja ühiskonnast ja väärtustest. Hille Ojala võrdleb kirjandust tegelikkuse peeglina, mille abil kirjeldatakse ajastu olusid: “Kirjandusteos on kui väljalõige tegelikkusest või elu koopia” (Ojala 2004: 20). Nende teoste abil on võimalik lugejal tegelastega samastuda või leida raamatu näol toetav sõber (samas).

Noortele suunatud teosed on enamasti ajaspetsiifilised ehk suunatud ühele põlvkonnale ning järgmise põlvkonna lugejatel on nendega keeruline suhestuda. Kuid siiski on mõned probleemid muutumatud, kuigi aeg ja väärtused on erinevad. (Ojala 2004: 22) Valitud teoseid analüüsisides avaldusid neli ühisjoont, mida kujutatakse kas peategelase või kõrvaltegelas(te) kaudu. Nendeks on hoolivus ja hoolimatus, vaesus, alkoholi liigtarbimine ning vanema(te) puudumine (ainult “Evelini lugudes” ei käsitleta alkoholi liigtarbimise teemat). Need neli temaatilist ühisjoont on peamised põhjused, mis viivad tegelaste kiusamise ja tõrjumiseni, sest kiusamist tingib kiusatava erinevus kaaslastest: kiusatav on kas parema või halvema õppe edukusega, vaesem või muudmoodi erinev (Politsei- ja Piirivalveameti koduleht, 2019).

3.1. Hoolivus ja hoolimatus

“Kadris”, “Kirju liblika suves” ja “Evelini lugudes” on üheks sarnasuseks hoolivuse ja hoolimatuse teema. “Evelini lugudes” on püütud neid kahte tasakaalus hoida, seevastu “Kadris” avaldub hoolivus pigem liigse hoolivusena ning “Kirju liblika suves” esineb rohkelt hoolimatust – mõlemal juhul tekitavad need peategelastele probleeme.

“Kadris” võib täheldada vanaema liigset hoolivust lapselapse vastu, mis toob endaga kaasa tõrjutuse ning tunde, et ollakse kaaslastest kehvem. Kadrit kasvatab vanaema, kes pärast tütre surma püüab lapselapsele pakkuda parimat võimalikku elu. Vanaema usub, et kool teeb lapse targaks ning seetõttu paneb ta Kadri liiga vara kooli, kuigi õpetajad soovivad ta veel aastaks koju jätta. Kooli minnes ei tunne Kadri tähti ja ajab neid omavahel segamini ning juba alguses jääb teistest maha ja on viletsam. (Rannamaa 1990: 9) Kooli valib vanaema oma töökoha järgi, sest kardab, et Kadri ei saa ise hakkama. Vanaema hoolib Kadrist väga ning püüab teda kõige eest kaitsta, seetõttu peab teda saamatumaks, kui tüdruk tegelikult on, ning süvendab lapses tunnet, et ta ei suudagi ise enda eest seista. Igal hommikul lähevad nad käsikäes kooli ja nii poolteist aastat ja pärast kooli käsib vanaema tüdrukul alati kohe koju tulla (Rannamaa 1990: 8, 20), mis suures osas ka välistab koolivälised suhted, sest Kadri elab kaaslastest kaugel ning ei saa ka kedagi endale külla kutsuda. Enamasti seostatakse nõukogudeaegset lapsepõlve laste suurema vabadusega (Niitra 2017: 3) võrreldes tänapäeva laste lapsepõlvega, kus vanematel on võimalus tehnika abil laste liikumist jälgida ning hea tava ei ole väikseid lapsi omapead koju jätta. Kadri vanaema sarnaneb pigem tänapäevaste lapsevanematega, kes hoiavad lapsi nii-öelda vati sees, püüavad neid kõige eest kaitsta ja seetõttu muudavad nad lapsed saamatumaks. Kadri klassikaaslastele ei jää märkamata, et vanaema kohtleb teda nagu lasteaialast ning tüdruk tunneb piinlikkust (Rannamaa 1990: 8). Kadri ebakindlust ja erinevust kasutavad ära tema klassikaaslased, kes tõrjuvad teda ja kutsuvad halvustavate hüüdnimedega.

“Kadri” tegevus toimub kuuekümnendatel aastatel, mida iseloomustab nõukogude režiimi rangus. Kool surub õpilase individualismi alla ning kõik peavad olema kuulekad ja ühetaolised. (Niitra 2017: 1) Seetõttu ei pööra õpetajad kiusamisele piisavalt tähelepanu ega sekku. Võrreldes tänapäevaga polnud tollal koolikiusamine ühiskonnas aktuaalne teema ning seetõttu pelgab Kadri ka vanaemale oma muresid kurta, sest kardab, et vanaema leiab põhjuse temaga riidlemiseks või hoopis haletseb teda ning tüdruk ei leia temalt toetust (Rannamaa 1990: 27).

“Kirju liblika suves” tekitab ema hoolimatus kodus probleeme, mis kanduvad üle kooli ning muudavad suhted kaaslastega keeruliseks. Peategelast Tiinat kasvatab ema, kes on lastekodust pärit ning arvatavasti seetõttu ei ole tal piisavalt sotsiaalseid oskusi ning julgust, et hoiduda kaaslastest, kellega koos kuritarvitatakse alkoholi. Tiina emal pole kedagi, kes teda toetaks ning aitaks (Tungal 1986: 34).

Juba esimesel septembril jääb Tiina kooli hiljaks, sest ema pole öösel kodus ning tüdruk peab üksi kooli minema. Eelneval õhtul oli ta tahtnud emale üllatust teha ning pani koolivormi selga, aga ema oodates ja raamatuid lehitedes jäi ta magama. Hommikul ei osanud laps märgata kortsus koolivormi ega kammimata juukseid. Ta saab esimesel koolipäeval noomida, et pole korrektselt riides ning hilinemise tõttu naerdakse ta üle. Kohe algusest peale tunneb Tiina end erineva ning viletsamana, keda pilgatakse ja narritakse, mida esialgu oli eriti keeruline taluda, aga aja jooksul tüdruk harjub ja lepib sellega. (Tungal 1986: 18–22)

Sarnaselt “Kadrile”, kus vanaema lapse probleemidega ei tegele, tundub, et Tiina ema pole samuti lapse probleemidest teadlik või ei oska ta neid kuidagi lahendada. Seejuures võib mõningal määral rolli mängida nõukogude elukorraldus, kus vanemad on hõivatud ning lapsed on suure osa päevast omapäi ning sageli vanemad ei teagi pahandustest (Niitra 2017: 2). Tiina ema armastab oma last ega soovi, et tüdruk lastekodusse viiakse, kuid tegelikult puuduvad tal oskused, kuidas nende olukorda paremaks muuta ning vanadest kaaslastest on keeruline vabaneda. Ema ise vajab samuti tuge, kuid kümneaastane laps ei suuda seda siiski pakkuda. Nii püüavad mõlemad isekeskis oma muredega hakkama saada. Kui “Kadris” kool ei tegele tüdruku probleemidega, siis “Kirju liblika suves” õpetajad teadvustavad, et Tiina kodused olud on keerulised, kuid puuduvad head variandid tema aitamiseks, sest pöördumine alaealiste asjade komisjoni teeb olukorra veelgi hullemaks (Tungal 1986: 25). Tiina kardab ka õpetajale kõigest, mis kodus toimub, rääkida, sest siis võidakse ta ema käest ära võtta ning arvatavasti õpetajad seetõttu ei teagi, kui halbades tingimustes tüdruk tegelikult elab ja lasevad olukorral jätkuda (Tungal 1986: 18).

“Evelini lugudes” on vanemate hoolivus tasakaalus. Nad hoolivad oma lastest, aga annavad neile ka piisavalt vabadust olukordadega ise toime tulla, kuid seejuures on siiski teadlikud lapse tegevusest ning vajadusel aitavad. Evelini perekond on teadlik, et koolikiusamise korral tuleb võimalikult vara sekkuda ning kooli juhtkonda olukorrast teavitada (Politsei- ja Piirivalveameti koduleht 2019).

Esimesel koolipäeval kiusab Argo endast väiksemat ning Evelin sekkub, rikkudes sellega enda ja Argo suhted. Järgnevatel päevadel hoiab Argo tüdrukust põlastavalt eemale, püüab jalga ette panna ning kirjutab tahvlile: “Evelin Lehesalu – loll loll prügikoll”. Evelin on sellest niivõrd ehmunud ning jookseb nuttes koju, sest tema suurimaks hirmuks on see, et teised märkavad tema vanu ja kulunud riideid ja hakkavad seetõttu norima. Ema lohutab ja rahustab teda ning käsib järgmisel päeval siiski kooli minna. (Priilinn 2011: 36–37, 52–56)

Võrreldes kahe eelneva teosega, astutakse “Evelini lugudes” kiusajale vastu ning ei olda passiivne kannataja. Oluline erinevus eelnevate teostega on ka asjaolu, et näidatakse ka kiusaja tagamaid (Palm 2014: 55). Argo näol on tegemist kiusajaga, keda ennast on eelnevalt kiusatud ja uude kooli tulles võtab poiss agressiivse hoiaku, et keegi ei saaks talle enam haiget teha (Priilinn 2011: 104–105). Ka uurimused näitavad, et sageli on kiusajaks inimene, kel endal on probleeme, keda on kiusatud, kes on kannatanud vägivalla all või on seda lähedalt pealt näinud (Etti 2013). Mõlema osapoole tegutsemismotiivide näitamine annab lugejale võimaluse kiusamist paremini mõista ning muudab kiusaja tegutsemise usutavamaks, tõestades ühtlasi, et ka kiusajal endal võivad olla probleemid, temagi võib olla kannataja ja keda tuleb aidata.

Evelini nooremat õde Brittat kimbutavad vanemad poisid, kes sunnivad teda oma taskuraha neile andma. Britta räägib sellest emale ning ema otsustab, et kõige õigem on minna direktori juurde ning need poisid üles otsida. (Priilinn 2011: 46–47) Kuid poisid ei jäta ning saadavad oma sõbra Brittat kiusama. Evelin otsustab, et kaitseb oma õde, sest nende peres on kombeks kokku hoida ja üksteist toetada, ning lubab õele, et hakkavad koos koolis käima. Koduteel tekib kaklus Evelini ja kahe Britta kallal tüli noriva poisi vahel, Evelini klassivennad sekkuvad ning tülinorijad aetakse minema. Pärast seda jätavad kiusajad Britta rahule. (Priilinn 2011: 60–69) Appi tulnud klassivendade hulgas on ka Argo, kes imetleb Evelini julgust oma õe eest seista ning Argo ja Evelini vahelised suhted normaliseeruvad, poiss enam ei kiusa teda (Priilinn 2011: 68). Pärast seda Argo suhtumine muutub, ta mõistab, et ta on samasugune kiusaja, nagu ta eelmise kooli klassivennad, ja ta ei soovi nendega sarnaneda. Poiss saab aru, et hirmutamise abil ei võida ta sõprade poolehoidu. (Priilinn 2011: 105–107) Argo kaudu on võimalik lugejal mõista, et keegi ei ole üdini negatiivne ja halb ning inimene on võimeline muutuma paremaks.

3.2. Vaesus

Vaesuse teema kajastub kõigis kolmes teoses. Peategelased tunnevad piinlikkust ja kurbust, et neil on teistega võrreldes midagi vähem, kuigi nad on alles lapsed ning ei saa olukorda muuta. Nõukogude perioodi eluolud on võrreldes tänapäevastega paljuski erinevad. Kuigi sel ajal ametlikult vaesust ei eksisteerinud, sest põhiseadus sätestas õiguse nii tööle kui ka eluasemele, siis tegelikult esines ka siis suur sissetulekute erinevus. Kuid võrreldes

tänapäevaga oli tollal vaesus pigem vabatahtlik. (Lepassalu 2016) Tänapäeval peetakse loomulikuks, et lapsel / lastel on omaette tuba, neil on rohkelt mänguasju, palju riideid ning toit on mitmekülgne ja seda jätkub piisavalt kõigile (Niitra 2017: 4). “Kadris” ja “Kirju liblika suves” tuleb esile katkistest peredest pärit nõukogude laste elu, milles puuduvad mugavused, külluslik toit ning esemete rohkus. “Evelini lood” kajastab tänapäeva Eesti suurpere igapäevaelu: hakkama tuleb saada küllaltki väikese rahasummaga kuus ning elatakse väikeses korteris.

Rannamaa teoses on Kadri vanaema palk väike ning nad peavad leppima vähesega. Kadri sünnipäevalgi ei tehta argipäevast erinevat. Kingituse on ta paari nädala eest kätte saanud ning sünnipäevapeo jaoks vanaemal raha pole. Koolis ei tea keegi, et tal on sünnipäev. Õhtul mangub Kadri, et nad vanaemaga kooki teeksid, kuid hooletusest lõhub Kadri kausi, kus sees on koogitaigen ning vanaema riidleb ja tutistab. Kadri on õnnetu ja nutab, mida näeb naaberkorteri elav Helle ema, kes toob Kadri suurt sünnipäevatordi, mis valmistab tüdrukule väga suurt rõõmu ning Kadri tunnistab, et tal siiski on sünnipäev ja esimest korda tõelise sünnipäevatordiga. (Rannamaa 1990: 21–24) Anne juures olles imestab Kadri, et Annele ja tolle vennale kingitakse tähtpäevadeks raamatuid. Kummalgi lapsel on oma raamaturiik ning nende sünnipäevade juurde kuuluvad alati külalised, koogid ja kingitused, mida Kadri sünnipäevadel ei ole. (Rannamaa 1990: 21)

Olude sunnil peavad nad elama keldrikorteri. Küttepuud on kallid, seetõttu vanaema ei õhuta ruume ja riitele tuleb juurde kopitanud lõhn. Esimeses klassis noritakse Kadrit, et ta riided haisevad, teda kutsutakse halvustavate hüüdnimedega: Haisukott ja Karvand, ning seetõttu usub Kadri, et ta on klassi kõige koledam tüdruk. Anne, kellega koos Kadri nääripeol esinema pidi, keeldub, sest ta ei taha seista kellegi kõrval, kelle riided haisevad. Õpetaja tuleb Kadri ja tema vanaema juurde olukorda uurima ning soovib tihemini õhutada, mille peale vanaema solvub, et õpetaja tuleb vanainimest õpetama. (Rannamaa 1990: 10–13)

Kadri meeldib kõiksugu jutte välja mõelda, vahel ta unistab ja kujutab ette oma kodu, et sel oleksid suured aknad ja toas imeilusad asjad, mida saab pidevalt ümber paigutada ning seal oleks suur raamaturiik ja vanaema oleks alati kodus, ootaks teda koju, naeratus suul, ja kõik oleks hubane, puhas ja soe. (Rannamaa 1990: 6) Kadri ei jää, käed rüpes, ootama ning astub sammu oma unistusele lähemale ning meisterdab endale ise raamaturiiki, kuid raamatuid on tal vähe, seetõttu mähib ta lauajupi paberisse ning kirjutab peale oma lemmikraamatute pealkirjad. (Rannamaa 1990: 21)

Tungla raamatu peategelase Tiina ema teenib hästi, kuid ta ei oska raha otstarbekalt kasutada. Tiina klassivenna ema toonitab samuti: “Te mõelge, ta saab üle kahesaja rubla palka, ja vaadake, kuidas nad elavad, vaadake, laps on ju poolalasti!” (Tungal 1986: 16). Tiina ema jaoks on Tiina väga oluline. Esimese septembri eel ostab ta lapsele uued koolitarbed, riided ja muu vajaliku. Ta tahab tüdrukut ka juuksuri juurde viia, kuid seal on liiga pikk järjekord, mistõttu ta otsustab Tiinale patsipaelad osta, et tüdruk saaks patse kasvatama hakata. Ta kulutab kõigele sellele suure summa ning peab koolis käimist väga oluliseks (Tungal 1986: 19–20).

Kuid Tiina ema ei suuda üksi oma kaaslastele vastu seista, kui need teda alkoholi tarbima kutsuvad. Sellistel hetkedel raiskab ta impulsiivselt raha, nii, et kuu lõpuni enam ei jätku. Vahel peab Tiina valetama, et on söögiraha koju unustanud, kuigi tegelikult neil seda raha pole ning kodus on ainult leiba, tangu ja pool pakki margariini. Ühel õhtul viskab üks ema külalistest nende triikraua vihaga vastu ahju puruks ning Tiina ei saa enam oma koolipluusi pesta, sest pärast pole seda millegagi triikida. Kuid Tiina ei julge oma muresid kellelegi kurta, kartes, et siis saadetakse ta lastekodusse. (Tungal 1986: 18) Klassikaaslased hoiavad Tiinast eemale, heidavad ema vigu lapsele ette ja kutsuvad Tiina ema halvustavalt joodikuks. Tiina viib sageli kauplusesse tühje pudeleid ja isegi seal saab hurjutada, et neid nii palju viib. Ka klassikaaslased narrivad teda seetõttu, Varmo küsib Tiinalt halvaksapanuga, millal tüdruk uuesti pudeleid poodi viima läheb. (Tungal 1986: 18, 24)

Alates 2000. aastatest kujutatakse eesti lastekirjanduses täiesti uusi teemasid, mida ühiskonna muutumine on kaasa toonud, näiteks majanduslik kihistumine ja vanemate töötus (Palm 2014: 47). Priilinna teose peategelase Evelini peres on seitse last. Vanem vend käib juba ülikoolis, elab eraldi ja käib kooli kõrvalt tööl. Ema on väikeste lastega kodune ja isa töötab. Kuid palk on väike ning nad elavad kahetoalises üürikorteris. Ema ja isa on positiivse ellusuhtumisega, neile piisab, et katus on pea kohal ning toit on laual. Lapsed siiski nurisevad, et elavad kitsikuses, nooremad peavad kandma vanemate väikseks jäänud riideid ning uusi ostetakse harva. Evelini suurimaks hirmuks on see, et teised võivad teda kulunud riiete pärast narrima hakata, seetõttu võtab ta Argo prügikolli solvangut südamesse, uskudes, et poiss märkas ta vanu ja kulunud riideid ja auku sokikannas (Priilinn 2011: 100, 52–53).

Lapsed õpetatakse varakult raha väärtust tundma. Sellegipoolest tekitab rahanappus probleeme, eriti isa töö kaotamine, mis mõjub rängalt Evelini vanemale õele Delisale, kes küsib vanematelt: “Misasja te siis soetasite meid sellise karja, kui nüüd niimoodi peame

virelema? Milles meie süüdi oleme, et normaalset elu elada ei saa elada? Kas me pole siis seda väärt?” (Priilinn 2011: 78). Ta on teismeline, kelle vajadused on võrreldes väiksemate õdede-vendadega suuremad. Kui pere ei suuda teda piisavalt palju materiaalselt toetada, otsustab Delisa kooli kõrvalt tööl käia ning osa palgast annab ka vanematele (Priilinn 2011: 80–82). Perekont püüab võimalikult palju ise teha, et raha säästa, näiteks lihtsaid ja soodsaid, kuid seejuures siiski maitsevaid toite valmistades, ise piparkoogitaigat tehes või lastele jõulukinke meisterdades (Priilinn 2011: 86, 126–130).

3.3. Alkoholi kuritarvitamine

“Kadris” ning “Kirju liblika suves” puudutatakse alkoholi liigtarvitamise teemat. Esimeses teoses kirjeldatakse seda kõrvaltegelase isa näitel ning “Kirju liblika suves” peategelase ema kaudu. Kuigi “Evelini lugudes” alkoholi teemat ei puudutata, võib tänapäeva lastekirjandusest leida peresid, kus üks või mõlemad vanemad on alkohoolikud ning laps / lapsed seisavad silmitsi mitmesuguste muredega ja näitavad oma suurt vaprust (Niitra 2017: 3).

Rannamaa teoses on Kadri pinginaaber Urmas, kellel on kaheksa õde-venda ning nooremat venda ja väikseid kaksikõdesid hoiab ta pidevalt, olles lastele justkui isa eest, näiteks käib nendega koos kelgutamas. Isegi vahetundides on nooremad õpilased pidevalt tema ümber. Urmast kutsutaksegi norivalt Papaks, kuid noormees ei tee sellest välja, ei lase end teiste pilgetest heidutada. (Rannamaa 1990: 64–65) Kadri ja Urmas on lähedased ning usaldavad teineteist, seepärast räägib Urmas Kadrile midagi, mida ei ole veel kellelegi rääkinud. Tema isa joob, mistõttu kodune olukord on keeruline. Kuid Urmas leiab, et isa alkoholi pruukimine ei ole õigustuseks, et temagi võiks ebameeldivalt käituda või kedagi kiusata. Ta hoolib väga oma emast, kellele ta ei teaks, mis temast ja teistest õdedest-vendadest saaks. Ema on Urmast õpetanud: “Meie isast on vähemasti nii palju kasu, et ta annab oma poegadele eeskuju, kuidas mees mitte ei tohi elada” (Rannamaa 1990: 75). Urmas püüab elada vastavalt ema nõuandele, tal on head hinded (enamus on viied) ning ta on igati abivalmis, näiteks ükskord aitab ta Kadri vanaemal voolumõõtja kõrge parandada, et elekter tagasi saada (Rannamaa 1990: 56).

Tungla “Kirju liblika suve” Tiina ema vastandub täielikult “Kadri” Urmasele. Tiina ema Linda on kaaslastest mõjutatud ja sageli läheb kergema vastupanu teed ning koos tarbitakse alkoholi, kuigi üksinda ei joo ta kunagi. Kainena tegeleb ta lapsega, õpetab teda tikkima, koos vaatavad nad pildialbumit, samuti räägib ta Tiinale oma lapsepõlvest või aitab tüdrukul uut

talvepilti meisterdada. Tiina ema on ka kodutöodes osav. (Tungal 1986: 12, 16) Kuid alkoholi mõjul käitumine muutub, nii et laps muutub teisejärguliseks. Lapse probleemid on otseselt tingitud ema vastutustundetust käitumisest ning tädi Alma õpetab tüdrukut isegi palvetama, lootes, et palve kaudu Tiina ema lõpuks loobub alkoholist (Tungal 1986: 10).

Ema ja ta kaaslaste alkoholi liigtarvitamine mõjub negatiivselt Tiina õppeedukusele. Kuigi ta on nutikas neiu, siis lärmi keskel ei suuda ta keskenduda, sageli puudub ta koolist, sest võib saada riielda tegemata kodutöö või hilinemise tõttu. Tingituna kodusest olukorrast ei peeta Tiinat puhtaks, korralikuks ega hoolsaks. (Tungal 1986: 23–25) Teda kutsutakse solvavate hüüdnimedega: Viina-Tiina, Õnnetusehunnik, Hädavares. Koolis ei taha keegi tema kõrval istuda ning kui keegi sinna istuma pannakse, on see kaaslasele karistuseks. (Tungal 1986: 8)

Nende kodus käib lisaks ema tuttavatele lärmamas ka Varmo ema, kelle abikaasa tihtipeale on Tiina ema juures alkoholi pruukimas. Naine on vihane, et Tiina ema laseb enda kodus niimoodi pidutseda ja alkoholi tarbida ja Varmo ema elab oma viha välja: “See urgas tuleb maa pealt ära kaotada! Maha põletada, maatasa teha!” ning viskab taldriku vastu seinu puruks. (Tungal 1986: 13–14)

3.4. Vanema(te) puudumine

Vanema või mõlema vanema puudumise teemat on kõigis kolmes teoses kajastatud kas peategelaste või kõrvaltegelaste kaudu. “Evelini lugudes” ja “Kirju liblika suves” on kujutatud ka lapse ja võõrasisa suhet. Taasiseseisvunud Eesti lastekirjanduses tungib ühe nüüdisaegse probleemina esile isata või isast lahus elavate laste olukord (Palm 2014: 54), mida saab “Evelini lugudes” vaadelda kõrvaltegelase kaudu. Kuigi “Kirju liblika suvi” ja “Kadri” kuuluvad varasemasse perioodi, kujutatakse nendeski tüdrukuid, kes esialgu kasvavad isata, Tungla teoses saab Tiina endale lõpuks kasuisa ning Rannamaa “Kadris” sekkub bioloogiline isa tüdruku ellu.

Rannamaa teoses on Kadri ema surnud ning oma isa ei ole Kadri kunagi näinud (teose teises pooles toimub areng ning Kadri kohtub oma isaga). Vanaemaga koos kasvamine tekitab sageli teineteise valesti mõistmist. Nad on eri põlvkondadest inimesed, kelle maailmapilt ja väärtushinnangud on erinevad. Kadri vanaema on pärit põlvkonnast, kes usub, et kiitmist tuleb pigem vältida, sest see rikub lapse ära, seetõttu on ta sageli kurja ütlemisega, kuigi

südames soovib Kadrile kõige paremat. Kadri on laps ning ei mõista, et vanaema tõredate ütlemiste taga peitub tegelikult heasoovlikkus, vanaema südamevalu tütretütre pärast ning Kadri huvide esiplaanile seadmine (Välipõllu 1959: 571). Ta igatseb oma le vanemaid, kasvõi ainult ühte. Ta usub, et siis oleks ta parem õpilane ja üleüldse lähem kõig palju paremini. Nooremale uskus ta muinasjuttudesse ja kujutas ette, et vanaema on nõid, kes on ta vanematelt röövinud, ning plaanis, kuidas vanaema (kurja nõia) juurest põgeneda. (Rannamaa 1990: 5–6) Haiglas olles tüdruk valetab, et tema isa on insener ning on kaugel komanderingus. Kadri igatseb, et ta isa, kes on suur ja tark, tuleks ning astuks tema kaitseks välja ja kõik teised kardaksid teda ja peaksid andeks paluma kõige eest, mida talle teinud on. (Rannamaa 1990: 7, 27)

Tungla teoses kasvatab peategelast Tiinat tema ema, kuid sellegipoolest igatseb Tiina, et tal oleks ka vanaema, kes elaks nende lähedal, talle tundub ebaõiglane, et mõnel on kaks vanaema ja vanaisa ning temal pole ühtki (Tungal 1986: 13). Sarnaselt Kadriga tahab ka Tiina endale isa. Ta kujutab ette, et ta isa on ilus, pikk ja sale tumedate juustega mees, kes sõidab mootorrattaga ning otsib Tiinat ja ta ema, kuid ei suuda neid leida ja on seetõttu väga õnnetu. (Tungal 1986: 41) Teose teises pooles leiab Tiina ema endale elukaaslase Elmari, kellega kolitakse kokku. Mees hoolitseb nii Tiina kui ka tema ema eest, aga päriselt omaks ei suuda Tiina teda siiski võtta (Tungal 1986: 58). Kui Lindal ja Elmaril sünnib Kalev, on Tiina väikevenna peale armukade ning tunneb, et keegi teda enam ei armastagi. Seepärast Tiina mõtlebki: “Kahtlemata armastab ema väikevenda rohkem kui mind – vähemalt ei mäleta ma, et mind oleks kunagi nii süssutatud ja kallistatud nagu Kalevit” (Tungal 1986: 58) Kuid onu Elmari püüdlused muudavad neid lähedasemaks ning lõpuks suudab Tiina mõttes onu Elmarit isaks kutsuda (Tungal 1986: 62).

Priilinna teose peategelasel Evelinil on klassiõde ja sõbranna Emily, kelle ema ja isa ei ela koos. Emily elab koos ema ja võõrasisaga. Isaga suhtleb harva, sest mees on tööga hõivatud ning lapse jaoks aega ei jätku, iga kuu saadab vaid raha. Võõrasisaga on suhted keerulised.

Esialgu püüab mees olla meeldiv ja suhtleb tüdrukuga, nad käivad kolmekesi väljas, kuid kokku kolides mees muutub. Ema juuresolekul ei tee mees tüdrukust väljagi, käitub justkui teda poleks olemas, kuid kahekesi kodus olles leiab võõrasisa kõiksugu võimalusi tülide tekitamiseks ja nähvamiseks. Tüdruk ei taha sellest emale rääkida, sest emal on niigi raske, et nad omavahel läbi ei saa. Esiti hoiab ema siiski võõrasisa poole ning manitseb tüdart olema viisakas. Kuid võõrasisa üleolev ja kamandav käitumine jätkub ning kui Emily astub talle

vastu ning ei tee nõnda, nagu mees soovib, siis mees kaotab kontrolli ja haarab tüdrukul käest ning põhjustab käeluusse mõra. Ema näeb seda pealt ning lõpuks mõistab, et tütar ei valetanud ning nad kolivad mehe juurest ära. (Priilinn 2011: 89–90, 98, 113–115)

***

Kõigi kolme teose tegevustik peegeldab oma kaasaega. “Kadri” ning “Kirju liblika suvi” kujutavad nõukogude aja lapsepõlve. Kuid “Kadri” pigem vastandub nõukogude lapse iseseisvuse ja vabaduse traditsioonile, näidates, et liigne kontroll ja hoolitsus lämmatavad lapse püüdlused ja muudavad ta saamatumaks. Seetõttu on selline laps ka kergeks ohvriks kiusajatele, kes otsivad ebakindlaid indiviide. Põhjuseks, miks vanaema Kadrit nii hoiab ja kaitseb, on see, et vanema inimesena näeb ta ohtusid, millele nooremad ei oska nii väga tähelepanu pöörata, ning veel see, et ta ei kasvata oma last, vaid surnud tütre oma, seega vastutus ja mure on veelgi suuremad.

“Kirju liblika suvi” lähtub rohkem nõukogude aja lapsepõlvest, kus lapsel on rohkem kohustusi. Tiina teeb majapidamistöid, jääb sageli üksinda koju ja peab ise hakkama saama. Kuid teosesse on pikitud ka eluraskusi taluva noore naise (Tiina ema) eksistents, kes on üles kasvanud lastekodus, kus ei valmistatud edaspidiseks eluks piisavalt ette. Ta on jäänudki lapseks, kes vajab toetust ja juhendamist ning on aldis kaaslaste mõjutustele. Sellega on otseselt seotud asjaolu, et ema kasvatab tüdart üksinda. Võib oletada, et kui Tiina isa oleks perega, siis nende elu ei oleks nii keeruliseks kujunenudki. Ema nõrkuste ja pattude eest nuheldakse ka Tiinat. Abi pole loota ka tolelaegsest hoolekandesüsteemist, mis ei oska tegeleda probleemsetest peredest pärit lastega. Probleemi märganud õpetajatel ei jää muud üle kui loota, et Tiina on vapper ning suudab sellest kõigest üle olla. Kui kaks eelnevat teost ei paku probleemidele lahendusi, siis “Evelini lugudest” saab lugeja teada, nii kiusaja kui ka kiusatava tagamaadest ja probleemsetesse olukordadesse sekkutakse. Tänapäeva ühiskond on edasi arenenud ning probleemidele püütakse leida aktiivselt lahendusi – ei oodata, et miski iseenesest või juhuse tahtel paremaks muutub. Samuti on nüüdisaja koolides tugipersonal, kelle ülesandeks on ennetada kiusamist, lahendada probleemolukordi ning märgata erivajadustega lapsi.

Vaesust esineb igal ajaperioodil olenemata riigikorrast. Kui Kadri vanaemal puuduvad ressursid nende elu parendamiseks, sest esialgu ei ilmuta tütre vastu huvi ka Kadri isa, kes neid hiljem materiaalselt aitab, siis Tiina emal puuduvad selleks teadmised ja tahtejõud, mida

omakorda pärsib alkoholi liigtarbimine. Inimarengu aruandest ilmneb, et iga iseseisvusaasta on juurde toonud ühe protsendi tõrjutud ja viletsas seisus lapsi (Lepassalu 2016). Eriti keerulises olukorras on suurpered, kus ema ei saa väikeste laste kõrvalt tööl käia, nii nagu see kujunes ka “Evelini lugudes”. Lugejale jutustatud loos isa koondatakse, mille kaudu tuuakse teosesse tolle ajahetke suurprobleem – töötus, mille kaudu vihjatakse 2009. aasta majanduskriisile. Priilinna teoses tõstatatakse lisaks vaesusele, töötusele ja kiusamisele veel üks tõsine probleem – vanemate lahkuminek ning võõrasisaga kasvamine. Kui “Kirju liblika suves” Tiina kasuisa võtab tüdruku omaks, kuigi Tiinal läheb temaga harjumiseks rohkem aega, siis “Evelini lugudes” ei hooli kasuisa Emilyst ning lõpuks käitub temaga vägivaldselt.

“Kadri” ning “Kirju liblika suvi” lähenevad alkoholi teemale erinevalt. Esimeses teoses on vaatluse all laps, kes kannatab isa joomise tõttu, aga isast endast ei räägita. Teises teoses näidatakse nii alkohoolikust ema kui ka kannatavat tüdruku. Kuid peamine erinevus seisneb selles, et “Kadris” Urmas võtab isa hoiatavast eeskujust õppust ja vastandab end isale, soovides olla parem inimene (poiss õpib hästi, tegeleb väiksemate õdede-vendadega), kuid Tiina elab väikeses kohas ja kõik teavad tema ema probleemist. Pealegi on Tiinat kerge kiusata, sest ta ei hakka vastu ning peabki end teistest kehvemaks. Probleemi lahendamise asemel püüab ta sellest mitte välja teha ja nii-öelda kasvatab endale paksema naha.

Kolme teose probleemistik veenab, et sageli esineb lastel mitu muret korraga ning sageli vallandab üks probleem terve probleemide ahela. Kui kahes varasemas teoses lähenevad probleemid justkui iseenesest (teise korterisse kolimine, uude klassi minek), siis taas-iseseisvunud Eestis ilmunud teoses annab autor nõu, kuidas probleemidele läheneda, kellele neist rääkida, ühtlasi püütakse avada nii kiusaja kui kiusatava vaatenurka.

Kokkuvõte

Lastekirjandust on keeruline üheselt defineerida ning sageli on raske määratleda, kas teos kuulub lastekirjanduse või täiskasvanute kirjanduse hulka. Peamiseks iseloomulikuks ja täiskasvanute kirjandusest eristavaks tunnuseks on adreassaaditunnetus. Autor peab looma teose, mis ühtaegu õpetab, pakub samastumisvõimalust, on positiivse lõpuga, kõnetab ning on lugejale mõistetav.

Lastekirjanduse üheks osaks on nn tüdrukutekirjandus, mis on loodud tüdrukutele. Ka teose peategelased on enamasti tüdrukud ning lugejateks samuti peamiselt murdeealised tüdrukud. Nii nagu lastekirjanduses üldiselt, varieeruvad ka tüdrukutekirjanduses teoste teemad vastavalt lugejate vanusele. Väiksematele lugejatele on mõistetav kodune keskkond, eelpuberteediealised on juba mässumeelsemad ja ihkavad seikluseid ning murdeealistel tekivad esimesed kokkupuuted täiskasvanute eluga. Tüdrukutekirjandus on aja jooksul muutunud, kuid peamine eesmärk – tüdruku sotsialiseerimine – on endiseks jäänud ning sellel on omakorda perekondlik, ühiskondlik ja meediapõhine tahk. Lastekirjandusega sarnaselt on ka tüdrukutekirjandusel õpetlik funktsioon, mille abil püütakse keerulisi olukordi lugeja jaoks lahti mõtestada. Tüdrukutekirjanduse puhul eristatakse kahte suunda: klassikalist ja emantsipatoorset tüdrukuteraamatut, lisaks kuuluvad varasemal ajal tüdrukutekirjanduse hulka veel lugemissoovitused, vanemlikud nõuanded, õpetussõnad ning eksemplid ehk näidislood.

Eesti tüdrukutekirjandus on hilise tekkega (kujunes u kaks sajandit hiljem kui Lääne-Euroopas). Esimeseks eesti tüdrukuteraamatuks peetakse L. Suburgi jutustust „Liina”, kuid alles 1930ndatel panid uue põlvkonna naisautorid (Mäelo, Saretok, Sillaots, Truupõld) aluse tüdrukutekirjanduse järjepidevale ilmunisele. Nõukogude perioodil oli tüdrukutekirjandus mitmekesine, kuid domineeris siiski poistekirjandus. Taasiseseisvumine rikastab tüdrukutekirjandust, kuid emantsipatoorsete tegelaste buumi Eestis ei teki. Kaasaegne tüdrukutekirjandus pole enam nii žanripuhas, ent samastumist võivad tunda nii tüdrukud kui ka poisid.

Analüüsides “Kadrit”, “Kirju liblika suve” ja “Evelini lugusid” ilmneb, et ühelt poolt kujutavad need teosed tüdrukute elu ja kujunemist, kuid teisalt annavad need ka ülevaate tollasest ühiskonnast ja väärtustest, kuidas nõukogude ajal puudub toimiv hoolekandesüsteem ning probleemide aktiivse lahendamise asemel oodatakse, et need iseenesest laheneksid. Kaks esimest teost kirjeldavad nõukogude lapse lapsepõlve, mida nostalgiliselt meenutatakse ajana,

mil lapsed olid vabamad kui tänapäeval, viimane aga taasiseseisvunud Eesti oma. Teoste kaudu saab vaadelda, kuidas on muutunud ümbritsev keskkond. Kuigi iga põlvkond on erinev, nii ka nende probleemid, saab teostest leida neli temaatilist ühisjoont, mida kujutatakse kas peategelase või kõrvaltegelaste kaudu ning mis on põhjusteks, miks hakatakse peategelasi tõrjuma ja kiusama. Nendeks on hoolivus ja hoolimatus, vaesus, alkoholi liigtarbimine ning vanema(te) puudumine.

Summary

Researching earlier Bachelor's and Master's theses and seminar works revealed that children's literature is more studied than girl's literature. Several children's literature works include character analysis focused on female or male characters, but the character of a young girl has not been analyzed.

The Bachelor's thesis is divided into three parts. The first part focuses on theory and earlier studies. Theoretical part defines the concept of children's literature, opens up the nature and purpose of girls' literature, describes the subcategories of girl's literature and its formation in Estonia with important points of reference. The theoretical part is based on authoritative researchers like Reet Krusten, Jaanika Palm, Ave Tarrend, Ave Mattheus, Mare Müürsepp and Krista Kumberg.

The second chapter of thesis focuses on the analysis of three writings - Silvia Rannamaa "Kadri", Leelo Tungal "Kirju liblika suvi" and Ketlin Priilinn "Evelini lood". The analysis is based on the nature of girl's literature and its objectives. The analysis reveals that the girl's literature is mainly read by young girls who identify themselves with a main character - a young girl and her everyday life. It is also revealed that the purpose of girl's literature is to socialize the girl by family, social and media-based topics.

The last chapter compares and analyzes the three writings and points out four common features (caring and carelessness, poverty, over-consumption of alcohol and parents) which are revealed by the main characters or bystanders.

Kirjandus

Etti, Ande 2013. Kuidas aidata kiusajat? <http://julgedhoolida.ee/kuidas-aidata-kiusajat/> (vaadatud 20.05.2019)

Krusten, Reet 1995. Eesti lastekirjandus. Tartu: Elmatar.

Krusten jt = Krusten, Reet, Krista Kumberg, Mare Mürsepp, Mari Niitra, Hille Ojala, Jaanika Palm, Malle Reidolv, Ave Tarrend 2006. Lastekirjanduse sõnastik. Tallinn: Eesti Lastekirjanduse Teabekeskus.

Kumberg, Krista 2004. Pisikene inimene suures maailmas ehk käsikäes Paulaga läbi argipäeva. – Nukits, lk 34–39.

Lepassalu, Virkko 2016. 25 aastat iseseisvust viis Eesti vaese Nõukogude Liidu rikaste seast rikka euroühiskonna vaeste hulka. – Pealinn. <http://www.pealinn.ee/poliitika/25-aasta-iseseisvust-viis-eesti-vaese-noukogude-liidu-rikaste-seast-n174178> (vaadatud 21.05.2019).

Lesnik-Oberstein, Karin 1999. Essentials: What is Children`s Literature? What is Childhood? – Understanding Chidren`s Literature. Ed. Peter Hunt. London: Routledge, pp. 15–27.

Mattheus, Ave 2009. Tüdrukutekirjandus ruulib. – Nukits, lk 9–13.

Mõttus, Anu 2009: Raamatud tüdrukutest ja tüdrukutele. – Õpetajate Leht, lk 27.

Mürsepp, Mare 2003. Lastekirjandus – müüt, pilt, lugu, laps. Lastekirjanduse teooria ja ajaloo küsimusi. Põltsamaa: OÜ Vali Press.

Niitra, Mari 2017. Õnnelik või ekstreemne? Lapsepõlv nõukapõlvkondade mälestuslikes lasteraamatutes. – Nukits, lk 1–4.

Ojala, Hille 2004. Tegelikkus ja iseolemine eesti noortekirjanduses. – Nukits, lk 19–22

Palm, Jaanika 2008. Eesti lastekirjanduse kriitika ja teoreetiline mõte aastail 1918–1939. – Eesti Lastekirjanduse Keskuse toimetised 3, lk 6–55.

Palm, Jaanika 2014. Realistlik lastekirjandus. – Eesti laste- ja noortekirjandus 1991–2012. Koost. Krista Kumberg, Ilona Martson, Ave Mattheus, Mari Niitra, Jaanika Palm. Toim. Anu Kehman, Ülle Väljataga, Jaanika Palm. Tallinn: Print Best, lk 47–55.

Politsei- ja Piirivalveamet. 2019. Koolivägivald ja -kiusamine.
<https://www2.politsei.ee/et/nouanded/noorele/koolivagivald/> (vaadatud 20.05.2019).

Priilinn, Ketlin 2011. Evelini lood. Tallinn: Tänapäev.

Rannamaa, Silvia 1990. Kadri. Tallinn: Eesti Raamat.

Tarrend, Ave 2004. (Kahtlasest) Õnnest, mida reklaamib Viljaküla Brita. – Nukits, lk 28–33.

Tungal, Leelo 1986. Kirju liblika suvi. Tallinn: Eesti Raamat.

Välipõllu, Hilja 1959. Kadri õnn ja kolm k-d. – Keel ja Kirjandus, nr 9, lk 570–572.

White, Elwyn Brooks 1973. On writing for children. – Children and Literature: Views and Reviews. Ed. Virginia Haviland. London: Bodley Head, pp. 140–141.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Linda Johanna Harmipaik (31.12.1996),

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Tüdruku kujutamine Silvia Rannamaa „Kadris“, Leelo Tungla „Kirju liblika suves“ ja Ketlin Priilinna „Evelini lugudes“,”

mille juhendaja on Andrus Org,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Linda Johanna Harmipaik

28.05.2019